

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสถานการณ์ที่ประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ การฟื้นฟูป่าของประเทศไทยให้คืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ ต้องยอมรับสิทธิชุมชนและกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรคืนสู่ชุมชน รวมถึงสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการ อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการช่วยรักษาระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืน ที่ผ่านมารัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณ เพื่อดูแลรักษาป่ามาโดยตลอด จากการใช้กฎหมายและมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมาปกป้องป่า โดยการประกาศเขตป่าอนุรักษ์แล้วใช้กฎหมายเข้าไปจับกุมผู้กระทำความผิด ทำให้ต้องเสียงบประมาณในการป้องกันปราบปรามอย่างมากในแต่ละปี แต่ผลที่ได้รับป่ายังคงลดลงทำให้ไม่สามารถหยุดยั้งการทำลายป่าในพื้นที่อนุรักษ์ได้จนเกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับข้าราชการป่าไม้จนกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งเป็นนโยบายการจัดการที่มองข้ามภูมิปัญญาและศักยภาพของคนในท้องถิ่น

คู่มือการปฏิบัติการจัดทำโครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้. (ม.ป.ป.) สรุปได้ว่ากรมป่าไม้ยอมรับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของบุคคลในชุมชนท้องถิ่นให้มีอำนาจหน้าที่มากขึ้นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนซึ่งได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในหลายมาตราด้วยกันมีเนื้อหาที่รัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน องค์กรท้องถิ่นให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จะทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันกรมป่าไม้มีหน้าที่หลักในการคุ้มครองรักษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน ได้พยายามที่จะปรับภารกิจของกรมป่าไม้ให้สอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยให้ประชาชน ชุมชน องค์กรชุมชน เข้ามามีบทบาทและร่วมมือในการจัดการบำรุงรักษาทรัพยากรป่าไม้ได้กว้างขวางมากขึ้นในรูปแบบของป่าชุมชนเพื่อให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนและนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์ในการคุ้มครอง ดูแลรักษาทรัพยากรป่าให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2542) กล่าวว่าป่าชุมชนเป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าที่มี
ภูมิปัญญา มีกฎเกณฑ์ประเพณีในการดูแลป่า ในระบบนิเวศร่วมกับการจัดการเพื่อรักษาป่าและใช้
ประโยชน์อย่างยั่งยืน จากกฎเกณฑ์ประเพณีและภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้สร้างข้อตกลงร่วมกันขึ้น
มาใหม่ในการรักษาฟื้นฟู และกำหนดการใช้ประโยชน์วางแผนจัดการตามวัตถุประสงค์ของชุมชน
เองที่ใช้การร่วมมือต่อรองกับรัฐในการจัดการของชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน รวมถึงความสำคัญ
ของป่าชุมชนว่ามีบทบาทในเชิงนิเวศที่สามารถเพิ่มพื้นที่ป่ารักษาฟื้นฟูสภาพป่าตลอดจนการ
อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ รักษาแหล่งน้ำลำธารความสำคัญของป่าชุมชนและยังมี
บทบาทในทางสังคม คือเป็นฐานความมั่นคงทางอาหาร สมุนไพร ปัจจัยใช้สอยให้แก่ชุมชนและ
เป็นการป้องกันนายทุนและรัฐมาแย่งชิงทำลายป่า ประเด็นสำคัญยังเป็นการสนับสนุนระบบเกษตร
เชิงอนุรักษ์ ที่เป็นฐานหลักทางเศรษฐกิจของชุมชนและเป็นแหล่งพัฒนาภูมิปัญญาต่อเศรษฐกิจที่
สามารถสร้างสรรค์ประเพณี พิธีกรรมให้เชื่อมความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน

การบริหารจัดการแบบใหม่โดยประชาชน ข้าราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้ร่วม
กันส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดรูปแบบการบริหาร ที่ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางในการวิเคราะห์และ
วางแผนการดำเนินการ โดยอาศัยข้าราชการ นักพัฒนาบางส่วนเป็นผู้ให้คำแนะนำโดยเรียกตัวเองว่า
ชุมชนเข้มแข็ง ป่าชุมชนก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการแบบใหม่ ตัวอย่างการจัดการทรัพยากร
ป่าไม้โดยชุมชน ตามกระบวนการรักษาป่าต้นน้ำของหมู่บ้านต้าโน หมู่ที่ 9 ตำบลต้า อำเภอมือง
จังหวัดพะเยา ที่สามารถคัดค้านการสัมปทานป่าไม้ โดยกลุ่มชาวบ้านต้าโนได้ร่วมกันต่อสู้คัดค้าน
การสัมปทานป่าไม้และผลักดันไม่ให้บริษัทสัมปทานป่าไม้เข้ามาตัดไม้บริเวณป่าขุนน้ำแม่ต้าที่มี
ความสมบูรณ์มากที่สุดในบรรดาป่าชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำกว๊านพะเยา ซึ่งการจัดการป่าชุมชนบ้าน
ต้าโนที่ชาวบ้านได้เริ่มปฏิบัติกันมาตั้งแต่ยุคที่รัฐให้สัมปทานป่าไม้

ดังนั้น การที่ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ใน
การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าโนกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้โดยใช้ตำบลบ้าน
ใหม่ว่าชุมชนจะจัดการป่าได้อย่างยั่งยืนอย่างไร กรมป่าไม้จะมีบทบาทและร่วมมือในการจัดการ
บำรุงรักษาทรัพยากรป่าไม้ได้กว้างขวางมากขึ้นในรูปแบบของป่าชุมชนเพียงใด เพื่อให้เกิด
แนวทางที่ชัดเจนและนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์ในการคุ้มครองดูแลรักษาทรัพยากรป่าให้
คงอยู่ได้อย่างยั่งยืนตลอดไป เหตุผลที่ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านต้าโนเป็นตัวแทนการจัดการป่า
ชุมชนด้วยตนเอง และตำบลบ้านใหม่เป็นตัวแทนการจัดการป่าชุมชนตามหลักการของกรมป่าไม้
ในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากชุมชนทั้งสองพื้นที่ ตั้งอยู่เป็นป่าต้นน้ำห้วยแม่ต้าและห้วยแม่เหยียน

แม่เหิยน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำ 12 สายที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยา¹ และเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำอิง ที่ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งถือเป็นแม่น้ำนานาชาติที่สำคัญของทวีปเอเชีย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าในกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาชุมชนบ้านต้าในกับชุมชนตำบลบ้านใหม่ในประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ สภาพป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ศึกษาวิธีการจัดการป่าชุมชน เช่น รูปแบบการจัดการป่าชุมชนองค์กรชาวบ้านกับการจัดการป่าชุมชน โครงสร้างการจัดการประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา แผนงานและกิจกรรมในการจัดการป่าชุมชน

1.3.2 ขอบเขตพื้นที่

ในการศึกษาพื้นที่ศึกษาคือ 1) บ้านต้าใน หมู่ที่ 9 ต.ต้า อ.เมือง จ.พะเยาที่จัดการป่าชุมชนด้วยชุมชนเอง 2) ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จำนวน 9 หมู่บ้านที่จัดการป่าชุมชนตามนโยบายของกรมป่าไม้ ทั้งสองพื้นที่ มีประวัติการรักษาป่า ที่เกิดจากผลกระทบของการสัมปทานป่าไม้ และเป็นชุมชนที่มีป่าต้นน้ำที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยาเหมือนกันอีกมีวิธีการจัดการบนพื้นฐานที่คล้ายกันขณะเดียวกันขนาดของชุมชนเหมาะสมที่จะศึกษาทั้งสมาชิก องค์กรชาวบ้าน มีความร่วมมือกันในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ของตน

¹ แผนที่ ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา หน้า 5

1.4 นิยามศัพท์ในการศึกษา

ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ของหมู่บ้านตำใน ตำบลคำ และพื้นที่ป่าไม้ของตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ที่ได้รับการอนุรักษ์จัดการโดยชุมชนเองและที่จัดการโดยหลักการของกรมป่าไม้ ซึ่งชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ใช้เป็นแหล่งน้ำกิน น้ำใช้ แหล่งอาหาร และยาสมุนไพร

พระราชบัญญัติป่าชุมชน หมายถึง กฎหมายในการจัดการป่าชุมชนที่จะให้สิทธิและหน้าที่ชุมชนร่วมกัน ในการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

การจัดการป่าชุมชนบ้านตำใน หมายถึง การที่ชุมชนบ้านตำในช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชน โดยการตั้งกฎระเบียบของหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการควบคุมการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนเองซึ่งได้รับการสนับสนุน ด้านความรู้ เทคนิคการจัดการต่างๆ จากองค์กรพัฒนาเอกชน

หลักการจัดการของกรมป่าไม้ หมายถึง นโยบายของกรมป่าไม้ที่จะต้องคุ้มครองดูแลรักษาทรัพยากรป่าให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาทรัพยากรป่าในรูปแบบของป่าชุมชน ตำบลบ้านใหม่ ซึ่งเป็นตัวอย่างของการศึกษาในครั้งนี้

